

L'interior de l'habitatge a la Barcelona dels segles XVII i XVIII. Un estudi a partir dels inventaris *post mortem**

EVA MARCÉ BATET

El present treball pretén emmarcar-se dins del que en els darrers anys s'ha definit com l'estudi de la vida quotidiana. Malgrat que fins fa poc temps aquests estudis no havien gaudit de gaires historiadors o historiadores que hi dediquessin les seves investigacions, d'uns anys ençà l'anàlisi de la vida quotidiana està esdevenint un dels camps més actius en recerca històrica. Aquest estudi ha volgut, doncs, sense gaires pretensions, donar una ullada als interiors dels habitatges barcelonins dels segles XVII i XVIII prenent com a principals dades d'anàlisi els petits detalls, materialitzats en forma d'objectes. El treball pren com a idea principal la importància que poden tenir els objectes i els detalls, l'estudi d'allò més petit, més usual, més «insignificant», en definitiva, més quotidià en una determinada societat. I què hi ha més quotidià que el propi habitatge, la casa, l'indret on es desenvolupava la major part de la vida i on s'emmagatzemen i guarden totes les pertinences de les famílies. Era en els interiors de les cases on cada persona guardava allò més íntim i també allò més compartit entre els membres que habitaven

* Treball final del Màster d'Estudis Històrics, llegit al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona el dia 26 de juny de 2013 davant un tribunal format pels professors Dr. Jaume Dantí Riu, Dr. Àngel Casals Martínez i Dra. María Ángeles Pérez Samper (directora del treball), que va obtenir la qualificació d'excel·lent.

la llar. En els habitatges de l'època, cada cosa acostumava a tenir el seu lloc, la seva localització, dins l'àmbit domèstic. Així doncs, el treball ha fet una primera aproximació a tots aquests espais de la llar i ha distribuït els elements per les diverses estances.

Intentant fer un pas més enllà, un cop analitzades les estances, s'ha mirat d'establir una relació entre els objectes i les classes socials. En aquest punt s'ha volgut trobar una resposta sobre quins eren els elements bàsics, els més comuns a totes les llars, i quins eren els objectes que acabaven marcant una determinada posició social. El darrer dels aspectes analitzats fa referència als materials utilitzats per a elaborar els objectes, analitzant-los des de diverses òptiques. A partir de les respostes que s'han anat trobant en els diferents apartats s'han buscat punts en comú i aspectes diferencials entre els inventaris de finals del segle XVII i els de finals del segle XVIII.

En cap moment no s'ha perdut de vista la limitació que suposa la mostra utilitzada en relació amb els resultats abocats. Per fer un estudi d'aquestes característiques són necessàries mostres molt més àmplies per poder arribar a uns resultats concloents. En aquest cas, i sabedors d'aquesta limitació, només s'ha volgut donar una pinzellada, una ullada, als elements que es podrien trobar a l'interior dels habitatges de la Barcelona del moment sota una perspectiva al més qualitativa possible. A partir d'aquí, queda una porta oberta i un munt d'interrogants més per respondre i per completar.

Resulta indicat aquí fer notar que tots aquest interrogants plantejats no se cenyeixen a un sol àmbit d'estudi. La diversitat d'elements que podem trobar en els habitatges ens condueix per camins ben diversos, però alhora enllaçats entre si. Així, aquests àmbits configuren i emmarquen l'estudi: la història de la vida quotidiana, dels teixits i de les modes, dels objectes i complements de luxe, de la cultura material, els processos de canvi en la societat d'edat moderna, l'anàlisi de la família en relació amb els objectes d'ús... Aquests àmbits ens aporten diferents visions que es complementen i s'enriqueixen les unes amb les altres.

El camí, doncs, s'ha iniciat amb la revisió i la recollida de dades. La tasca ha consistit en el buidatge d'inventaris per poder-ne extreure la in-

formació continguda. Cada inventari conté elements diferents i també elements comuns; per aquest motiu la quantitat d'inventaris a buidar per poder extreure alguna conclusió hauria d'haver estat, tal com ja s'ha dit, molt elevada. Aquí rau un dels principals problemes a l'hora de poder fer determinades afirmacions: es necessita una gran quantitat d'inventaris i de dades registrades per poder confirmar o desestimar els interrogants i la hipòtesi plantejada en el treball.

Pel que fa a l'extracció de la informació, s'ha fet partint d'una classificació que agrupa: els aliments, els objectes comuns de la llar (mobiliari, estris de cuina...), els objectes d'ús personal i de confort (roba de la llar i vestuari) i els elements més de luxe i culturals. Els inventaris estudiats pertanyen a diferents capes socials i a diversos àmbits econòmics.

Volem indicar, per últim, que la major part de la tasca s'ha dedicat al buidatge d'inventaris i a la recollida exhaustiva de la informació. Amb la informació recollida es poden extreure dades tant quantitatives com qualitatives, es pot arribar a conclusions des de multitud d'òptiques i de perspectives i es poden obtenir, també, dades transversals... En qualsevol cas, cal dir que, segons el meu parer, malgrat que es tracta d'una tasca laboriosa, a llarg termini esdevé una bona base de dades per poder portar a terme treballs posteriors o per poder tenir ben controlada i a mà tota la informació. L'estudi s'ha estructurat en diversos blocs interrelacionats i enfocats cap a la recerca i/o confirmació de la hipòtesi plantejada. Aquesta hipòtesi busca trobar una resposta al fet que determinats productes que s'usaven a finals del segle XVII van patir canvis al llarg del segle XVIII a causa de les modes vingudes d'Europa, de l'augment del poder econòmic, de la mateixa evolució dels productes i dels materials i d'altres circumstàncies.

Així doncs, l'eix central serà l'anàlisi, l'evolució i la distribució dels elements continguts en els inventaris *post mortem* a partir de prospeccions fetes a finals dels segles XVII i XVIII. Es desenvoluparà a partir de la recopilació dels objectes que contenen els inventaris de l'època per poder-ne extreure informació suficient per a donar resposta als interrogants plantejats. El treball podria perfectament dur per títol: «Els objec-

tes continguts en diversos inventaris a la Barcelona dels segles XVII i XVIII. Influències exteriors, evolució, canvis en les modes i distribució dels elements segons el grup social, les estances dels habitatges...» S'ha optat, però, per resumir-lo de la manera següent: «L'interior de l'habitatge a la Barcelona dels segles XVII i XVIII. Un estudi a partir dels inventaris *post mortem*» .

L'objectiu general serà, doncs, esbrinar fins a quin punt hi va haver canvis en els objectes continguts en els inventaris en relació amb les diverses capes socials, l'entrada de modes, l'evolució dels elements, etc. entre els segles XVII i XVIII i posar-ho en relació amb una determinada distribució social i posicional dins la llar. Els objectius més concrets han anat donant cos i forma al treball. A partir d'aquests objectius i de la hipòtesi inicial plantejada sorgeix una sèrie d'interrogants que aniran trobant resposta al llarg de l'estudi.

Referint-nos a les fonts, el treball es basa íntegrament en inventaris *post mortem* que trobem a l'Arxiu de Protocols de Barcelona. Aquestes fonts constitueixen una eina de primera qualitat a l'hora d'estudiar la cultura material d'una determinada llar i permet endinsar-nos en el coneixement d'una infinitat de dades sobre la vida quotidiana i sobre els béns materials d'unes i d'altres famílies. Finalment, mencionarem els estudis que han estat referents per al present treball, com per exemple la tesi doctoral de Rosa Maria Creixell Cabezas («Cases grans. Interiors nobles a Barcelona, 1739-1761», Universitat de Barcelona, 2005), els diversos estudis efectuats per Xavier Lencina (per exemple, «Cultura material i economia a través dels inventaris *post mortem*. El cas de Barcelona al segle XVII», a *Congrés d'història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1993, pp. 339-346) i per Hortensio Sobrado Correa («Los inventarios *post mortem* como fuente privilegiada para el estudio de la historia de la cultura material en la edad moderna», *Hispania*, LXIII/3, núm. 215 (2003), pp. 825-862), la tesi doctoral de Belén Moreno Claverías («Pautas de consumo y diferenciación social en la Cataluña preindustrial. Una sociedad en transformación a partir de los inventarios *post mortem*», European University Institute, Florència, 2002) i, sobretot, el

gran referent han estat les obres publicades per Albert Garcia Espuche (*Barcelona 1700, Interiors domèstics. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2012, entre d'altres).

A continuació, s'aniran plantejant els interrogants que han fet evolucionar i han donat forma a l'estudi i es mirarà de donar-hi resposta partint de les dades trobades i analitzades.

Endinsant-nos ja en el treball, una primera qüestió fa referència a quina era la distribució dels elements inventariats en relació amb els espais de la casa. Cal destacar que la majoria d'inventaris analitzats classifiquen els seus elements per estances. D'habitatges se n'han trobat de molt senzills (entrada i habitació) i d'altres que tenen diversos pisos i habitacions, sales, ressales... També cal destacar que hi ha uns elements comuns a la majoria d'habitatges que es podrien definir com a necessaris per a qualsevol llar.

S'ha pogut comprovar, a través de les estances i dels elements que hi són continguts, com existeix una especialització de cada peça. Aquí ens hem centrat en les que apareixen amb més freqüència: l'entrada (o botiga, en determinats casos), la cuina, la sala i les habitacions. Les altres tenen molt poca importància i són poc rellevants a l'estudi.

Pel que fa a l'entrada de la casa, hi trobem normalment una taula amb calaix, alguna cadira i/o banc amb respall i poca cosa més. Si parlem de botigues i rebotigues, aquestes contenen elements relacionats amb l'ofici referit a la botiga/taller. En aquest cas hi havia, normalment, un armari, alguna taula i alguna cadira i/o tamboret.

A la cuina, els elements que hi trobem s'han classificat en tres apartats. En primer lloc, hi havia els mobles: alguna taula i elements per a seure (cadires, tamborets, bancs...). En el cas del segle XVIII, podem afegir-hi dos elements: l'escambell i el vetllador. Les cuines encabien poc mobiliari, només el just i necessari per a preparar els aliments i menjar. En determinades cases ens apareix el rebost com a indret on guardar alguns elements més de la cuina.

La pràctica totalitat dels habitatges tenia cuina i es pot dir que aquestes estaven força assortides d'elements de materials, dimensions i usos diferents.

A la cuina hi havia, doncs, una gran diversitat d'estrís sota unes mateixes variants. Deixant a banda elements d'ús més comú com ara olles, cassoles i paelles, no acostumaven a faltar xocolateres, morters, asts, torradores, pasteres... També hi ha coberts, plats i gots. En alguns inventaris s'han trobat coberts de plata en d'altres parts de la casa, més ben emmagatzemats. Altres elements més específics i curiosos podrien ser motllos per a fer torrons o neules, greixoneres, *gavaloteres*, xocolateres de molinet, botifarrers, bromadores... També hi ha elements dedicats a la il·luminació, com ara candelers, llumeneres... que es repeteixen a totes les cuines, fins i tot a les més senzilles. S'ha notat una major especificitat i diversitat en els elements trobats a les cuines del segle XVIII.

La sala apareix també en la majoria dels habitatges. Hi podem trobar taules, cadires, armaris i, sorprenentment, llits. En força inventaris trobem a les sales llits de diverses tipologies, fet que ens fa suposar que la sala també devia utilitzar-se per a dormir o que en l'inventari es recollia com a sala el que podria ser una habitació, entesa en el llenguatge actual.

Pel que fa a la roba de la llar i la d'ús personal, la trobem a la sala, normalment, emmagatzemada en caixes (sobretot d'alba). Se'n recullen de tota mena: de llit, personal, de taula, com ara estovalles, tovallons, eixugamans...

Hi trobem, també, una quantitat força important de quadres de temàtica religiosa.

Passant ja a parlar de les habitacions, hem trobat, en aquest punt, diverses dificultats. En primer lloc, pel que fa a la denominació de l'estança. En el cas de la cuina i l'entrada, la denominació i el significat de l'estança en la qual s'estava fent l'inventari eren més clars. En el cas de l'habitació (entesa com a lloc per a dormir), la cosa fa un gir radical. Així, trobem diversos mots per a designar aquest tipus d'estança: cambra, *quarto*, *aposento*, habitació, entre d'altres. S'ha vist que *quarto* i *aposento* poden designar usos molt diferents d'allò que podríem considerar una estança per a dormir. Així doncs, tenim dormitoris on trobem únicament un llit i algun moble per seure i/o guardar la roba i d'altres dormitoris que disposen d'un mobiliari molt més abundant i com-

plet. En les habitacions trobem una evolució important a partir del segle XVIII, en què hi apareix la calaixera d'una manera molt més contundent que no pas al segle XVII.

Pel que fa a la roba que s'hi pot trobar, és molt variada i abundant, fos quina fos la classe social de l'inventari. Així, trobem una gran quantitat de llençols, tovalloles, vànoves, conxes... i també molta varietat en la roba d'ús personal.

Com a estances més particulars, s'han recollit guarda-robes, cuinetes, capelles, *estrados*, botigues, rebotigues, rebost, estables, sostrets, porxadades, celoberts, golfes, magatzems, soterranis, *entresuelos*...

S'ha pogut comprovar, doncs, la polivalència de la majoria d'estances (menys la cuina). La roba d'ús personal i de la llar, estris per a menjar i beure i l'ampli ventall d'elements culturals i més específics, podem trobar-los en qualsevol racó de les cases.

Un altre dels interrogants fa referència als elements que es repetien constantment i esdevenien imprescindibles en les llars. Ens fixarem en els inventaris més humils per poder comprovar quins eren aquests elements mínims.

Pel que fa als mobles, l'element més anomenat és el llit de peu de gall amb un nombre diferent de posts i de bancs. Al seu costat apareixen matalassos i traspontins. També trobem caixes d'alba i de pi amb pany i clau i amb roba a l'interior. En menor mesura, cofres, arquilles i calaixeres (segle XVIII). Finalment, alguna cadira amb seient de boga o de vaqueta. En les habitacions, aquests són els elements bàsics, juntament amb algun escalfador, llum d'oli, braser, taules i tauletetes... A la cuina i a la resta d'estances, podem parlar de tamborets, cadires i taules de pi i de noguer. També elements per a il·luminar, com ara llumenes i candelers de llautó, d'aram o de coure.

A les cuines, hi trobem diverses sorts de plats de pisa o de terra, coberts (molt pocs) de fusta (sobretot culleres) o de llautó. A gairebé tots els inventaris apareixen gerres de terra, paelles i cassons d'aram o de ferro, morters de pedra, graelles, trespeus i algun element més de ferro per al foc, casses, cassoles, olles i calderons de coure, de ferro i sobretot d'aram. S'hi relaciona també alguna torradora de castanyes i alguna xocolatera.

Els elements tèxtils apareixen, bàsicament, a les cambres i també emmagatzemats en caixes o cofres a les sales dels habitatges. Pel que fa a la roba de la llar, podem trobar matalassos, llençols de cànem, de bri de cànem o d'estopa, coixineres i coixins de drap, de bri de cànem, de tela i de llana, conxes, flassades, cobrellits i vànoves d'indiana, de llana, de cotonina o de cotó. Tovallons, sobretot de bri de cànem i de fil i cotó. Les tovalloles estan fetes de bri de cànem, de lli o de pinyonet de lli.

Això pel que fa als elements més destacats. En menor mesura apareixen eixugamans, cortines i cortinatges, algun cobretaula, estovalles...

Passant a la roba d'ús personal, s'hi troben camises, tant d'home com de dona, de diversos materials com el bri de cànem, la tela, el tafetà o el lli, i algunes faldilles, mitges de bri de cànem, de llana, de seda, de fil, d'estam de diversos colors, com ara blaves o negres. Roba interior com enagots, calces i calçotets. Com a elements d'abric i de vestir, trobem armilles de bri de cànem, gipons, caputxes, *mantilles*, capes, jupes, casaques, vestits, *ropillas* i *guardapiés*.

Els objectes de tipus cultural i de més valor són els menys. Els que es repeteixen més són els de caire religiós. Trobem imatges, estampes, quadres, rosaris, *palles*... Al costat hi apareixen alguns objectes de plata: culleretes, botons, sivelles, piquetes, agnus, tasses, campanetes, reliquiaries... Aquests elements apareixen en algun inventari, però de manera molt poc usual. Altres qüestions que se'ns plantegen són: quina relació hi podia haver entre determinats elements i una o una altra classe social? quins elements es repeteixen en inventaris de rics i de pobres? què té tothom? què tenen alguns? com afectaven les diferències de riquesa els materials que utilitzaven?

Els inventaris analitzats per donar resposta a aquestes preguntes se centraran ara en els més rics, amb el benentès que els inventaris utilitzats no estan relacionats amb nobles, ni grans comerciants, ni grans famílies.

En analitzar el nombre d'estances, mentre que en els habitatges més humils podíem comptar unes tres o quatre estances com a molt (habitacions, cuina i sala com a patró més habitual), en els que aquí presentem el nombre d'estances es multiplica considerablement, cosa que també eleva el nombre d'elements inventariats.

Caldria anotar aquí com a característica d'aquests inventaris l'augment dels elements decoratius de la llar, sobretot quadres de temàtica religiosa, joies i elements de plata.

Les joies eren molt variades i abundants i caldria sumar-hi elements de plata i de cristall. Als habitatges hi havia una gran quantitat d'imatges en forma de quadres, estampes, quadrets... Les imatges de Crist, en els seus diversos passatges, són molt abundants, i també els sants i les santes. Aquestes imatges fan entreveure unes parets de les cases molt ben guarnides de quadres de totes les mides i decoracions.

Un altre aspecte que pot marcar diferències entre habitatges és la tipologia, la quantitat i la qualitat del mobiliari relacionat. Trobem mobiliari comú, com ara cadires, caixes, taules..., però també trobem elements característics de classes socials més benestants: bufets, armaris, arquimeses, setials, lligadors, aparadors, arquilletes, *bufetillos*, llitotxes, escriptoris, guarda-robes, escriptoris, bressols, canteranos...

Si ens fixem, per exemple, en els llits, a diferència dels inventaris més pobres, aquí trobem tipologies de llits més variades. En els inventaris humils hi ha el llit de peu de gall com a característic i gairebé únic. Ara trobem llits de pilars, llits guarnits d'alimares de fusta, llits de pilars amb capçalera... Les primeres calaixeres, apareixen esmentades en inventaris del segle XVIII.

En la roba i en els elements i estris de cuina hi podem trobar diferències destacades, sobretot pel que fa a l'abundància, la sofisticació i la quantitat dels estris. En determinades llars hi podia haver grans quantitats de roba.

Pel que fa als materials, es poden plantejar diversos interrogants. Alguns fan referència a quins eren els materials més emprats en els elements relacionats amb l'alimentació, o si s'aprecien canvis entre els dos segles, quin tipus de mobiliari i quins estils són els més relacionats, quines eren les fustes més utilitzades, quins canvis es veuen amb el pas de segle.

Els estris per a cuinar, en la immensa majoria, estan fets d'aram i de ferro. Podem notar una tendència més gran a la diversificació dels materials a la darrerria del segle XVIII.

Els elements relacionats amb l'acte de menjar (plats, gots/copes i coberts, alguns dels quals mencionats en forma de sorts) eren de terrissa i de terra i els plats que trobem descrits de manera individual, d'aram i d'estany. Els pocs coberts que apareixen són de llautó (a diferència dels habitatges més humils, on els trobàvem de fusta). Al segle XVIII emergeix, per als plats i «sorts», la pisa al costat de la terrissa.

Els mobles de més categoria són, sobretot, de pi i de noguer. La fusta d'alba és utilitzada, majoritàriament, per a fer caixes, baguls... Les cadires se'ns descriuen com de cuir, d'espart, de boga o de vaqueta de Moscòvia. Finalment, i ja a tall de conclusió, direm que el treball ha quedat en una línia de recerca oberta. Resulta molt complicat i arriscat extreure conclusions a partir de les dades obtingudes fins ara. Els inventaris buidats han estat pocs, doncs, per a poder afirmar o desestimar la hipòtesi inicialment plantejada. Després de consultar diferent bibliografia, podem deduir que van aparèixer objectes nous i que es va multiplicar l'oferta de colors, formes, materials i estils gràcies sobretot a un procés cada cop més «industrialitzat» a l'hora de fabricar els productes. L'entrada d'objectes nous es fa sempre a través de les grans ciutats i aquest consum va ser sempre de productes de luxe a fi de poder gaudir d'una millor posició social i un més alt prestigi. A partir d'aquí, només ens faltaria esbrinar quins productes es van introduir a la ciutat de Barcelona al llarg del segle XVIII.

Pel que fa a l'estudi, han estat pocs els canvis que s'han notat entre els inventaris de finals del segle XVII i els de finals del XVIII. La majoria d'objectes es repeteixen d'una manera força similar. Malgrat això, i no perdent mai de vista la mostra reduïda amb què es treballa, podem dir que hi ha petits matisos i petites observacions que poden resultar interessants i que cal ressaltar.

Així, en el segle XVIII trobem un major nombre d'elements a nivell general, també una més gran varietat de materials i, en el cas del mobiliari, una presència superior d'un element com la calaixera.

En el cas del segle XVIII, podem afegir-hi dos elements més que no hem trobat en els inventaris del segle XVII: l'escambell i el vetllador. Naturalment aquests dos elements ja existien abans, però podria ser que s'haguessin «massificat» amb el pas del segle.

Referint-nos a la cuina, hi ha una gran varietat d'estrís sota unes mateixes constants. En aquest punt sí que s'ha notat una major especificitat en els elements trobats a les cuines del segle XVIII.

A l'hora d'extreure conclusions al voltant de quins poden ser considerats els elements bàsics en una llar, podem dir que no s'han trobat grans diferències entre els dos períodes estudiats. En qualsevol cas, podem anotar com a elements bàsics i que es repeteixen en la majoria dels habitatges de l'època els següents:

Dormitori/habitació/cambra: llit de peu de gall, algun element per a seure (cadira, tamboret...), objecte de caire religiós (quadre, imatge, estampa...), moble per a emmagatzemar (principalment roba en caixes, capsos, cofres, baguls... calaixera a partir del segle XVIII), algun element per a escalfar i/o il·luminar.

Cuina: taula, cadira o tamboret, plats de pisa o de terra, gerres de terra, paelles i cassons d'aram o de ferro, morters de pedra, graelles, trespeus i elements per al foc, casses, cassoles, olles i calderons.

Elements tèxtils de la llar i personals: conxes, flassades, cobrellits, vànoves, llençols, coixins i coixineres, tovallons, estovalles, tovalloles, eixugamans... Per a vestir: camisa, *ropilla*, gipó, faldilles, abric: *guardapiés*, casaca, jupa, gorra, barret, capa... Roba interior: enagos, mitges, calces i calçotets...

Sala: algun element per a seure (cadira, tamboret...), taula o tauleta...

Aquesta descripció dels elements enllaça també amb el fet que a mesura que avancem en les diverses capes socials veiem com aquestes adquireixen uns determinats béns que disten dels inventaris humils tant en la quantitat com en la qualitat. Ens referim a qualitat quan parlem de material més nou, més modern, més a l'última moda, de fustes més nobles, de metalls més preciosos i diversos, i a quantitat quan veiem multiplicat i especificat tot aquest volum d'elements continguts als habitatges. Finalment, cal dir que potser el volum d'hores dedicat a buidar i recollir informació dels inventaris no ha trobat una resposta contundent a les preguntes plantejades. És a dir, el que ha quedat recollit en aquest treball és una pinzellada, una petita mirada, als interiors de l'època. Cal extractar més inventaris i, tal vegada, esta-

blir una línia més limitada i concreta de recerca. El fet de fer seguir tots els elements continguts en els inventaris ha suposat, de vegades, una dificultat tant de classificació com a l'hora d'establir comparatives entre els elements inventariats. El gran volum de dades, atesa la seva varietat i la poca connexió entre elles (referint-nos a elements tèxtils, estris de cuina, quadres, armes, mobiliari, joies...), ha resultat, doncs, en algun cas, complicat de classificar, però sobretot d'analitzar i de relacionar. Malgrat això, obrir cada vespre algunes de les portes de les cases de la Barcelona moderna ha estat una tasca, si més no, emocionant, intrigant i molt suggestiva que, gràcies a la riquesa dels inventaris, ens ha permès tirar endavant el present treball.